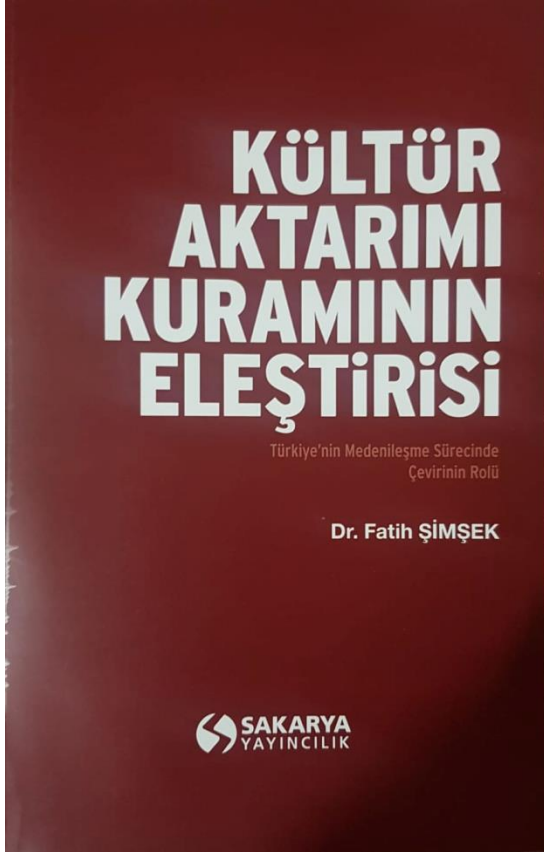

KÜLTÜR AKTARIMI KURAMININ ELEŞTİRİSİ TÜRKİYE’NİN MEDENİLEŞME SÜRECİNDE ÇEVİRİNİN ROLÜ

Künye: (Kitap İncelemesi) Şevik, Nesrin (2020). “Kültür Aktarımı Kuramının Eleştirisi-Türkiye’nin Medenileşme Sürecinde Çevirinin Rolü”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.2/2, s.232-240.

Nesrin ŞEVİK*

Fatih Şimşek¹ tarafından 2016 yılında Doktora tezi olarak yazılan ve 2017 yılında Sakarya Yayıncılık tarafından kitap formatında neşredilip okuyucusuyla buluşturulan *Kültür Aktarımı Kuramının Eleştirisi - Türkiye'nin Medenileşme Sürecinde Çevirinin Rolü* isimli eser 194 sayfadan oluşmaktadır. Eserin inceleme nesnesi olarak seçilmesindeki temel sebep, Türkiye'nin modernleşme sürecinde yürütülen çeviri faaliyetlerine yönelik bakış açısının farklılığında yatmaktadır. Çeviribilim çalışmalarında sıklıkla kendine yer bulan kültür kavramı ve Cumhuriyet dönemi çeviri faaliyetlerine dair farklı bir bakış açısı sunan eser, giriş ve sonuç kısmı haricinde beş bölümden oluşmaktadır.

Eserin yapısındaki özgünlük, medeniyet kavramını derinlemesine incelemesi, medeniyet kavramı altında sınıflandırdığı kültür kavramına dair farklı tanım ve görüşlere yer vermesidir. Ayrıca, Tanzimat ve özellikle Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen çeviri faaliyetlerini medeniyet aktarımı olarak değerlendirmesi ve bu açıdan ilgili dönemde gerçekleştirilen çeviri faaliyetlerinin sorgulanmasındadır. Tümevarımsal bir akıl yürütme ile Tanzimat ve özellikle Cumhuriyet tarihinde İsmet İnönü döneminde yapılan çeviri faaliyetlerinin temelde sadece bir kültür aktarımı değil, Hilmi Ziya Ülken'in *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı eserinden

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Almanca Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı, nsevik@kmu.edu.tr

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. Yazarın; çeviri ve kültür, Osmanlı Dönemi çeviri faaliyetleri, çeviri eğitimi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

'çevirilerin bir kültür aktarımından ziyade bir medeniyet aktarımı olduğu' görüşünden hareketle bu faaliyetlerin bir medeniyet aktarımı olduğu iddiası ile kaleme alınan eserde kültür ve medeniyet kavramlarına geniş bir yer verilmiş olması, eserin iddiasına temel sağlamaktadır. Bu bakımdan medeniyet ve kültür kavramlarına dair insanlık tarihi boyunca görüşler bildiren düşünürler ve bilim adamlarının görüşlerinin sorgulanması ve karşılaştırılması, eserin çeviride kültür, kültürel öğelerin aktarımı vb. bilgilerin bir arada bulunduğu bir eser olduğunun göstergesidir.

Kültür kavramı tanımının yapılabildiği ve akabinde medeniyetle ilişkisinin ele alındığı birinci bölümde, birçok kültür kuramcısının, bilim adamı ve düşünürlerin kültür kavramına getirdikleri farklı tanımlamalara yer verildiği ve bu açıdan kültüre dair geçmişten günümüze, dar ve geniş manada birçok tanımın yapıldığı dikkati çekmektedir. Çeviribilimde özellikle 1980'li yıllarda yaşanan paradigma değişimiyle bir yandan çevirinin işlevsellik boyutu öne çıkarken diğer yandan çevirinin bir kültür aktarımı olduğu iddiası ortaya atılmaya başlanmıştır. Eserin iddialarından biri de tam da bu noktadadır; kültürel sistemlerin çeviri aracılığı ile kendilerini yapılandırıp devam etmeleri, yani çevirinin bir kültürün tamamen ya da kısmen alıcı bir kültüre aktarımı olmadığı, bilakis çeviri aracılığı ile erek kültürün kendi kültürel kimliği ve kültürel sembolleriyle farklı bir bakış açısı elde ettiği ve kendi kültürel değerlerini yabancı metinler aracılığıyla yeniden keşfettiğidir. Bu bakımdan çeviri bir anlamda kültürlerin kendilerini çeviriler aracılığı ile keşfetmesidir.

Kültürün sayıca fazla olgu ile ilişkilendirilebilmesi, kültüre yönelik yapılacak tanımın da sayıca fazla olmasına neden olmaktadır. Peki, kültüre yönelik bu kadar fazla tanımın yapılması onun gerçekten tanımlanabilmesine olanak sağlamakta mıdır? Bu ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte kültür hangi olgu ile ilişkilendirilirse ilişkilendirilsin temelde tanımlama için söylenebilecek ortak noktaların varlığından bahsetmek mümkündür. Bunlar; (1) kültürün bilinçli bir eylem olması, (2) insanın kendisini ve kendi dünyasını şekillendirmesi ve (3) kültürün dün-bugünü ve yarını birbirine bağlamasıdır.

Temelde manevi bir olgu ve toplum içerisinde edinilen bir değerler sistemi olan kültürün bir anlamda sosyalleşme süreci ile elde edildiği söylenebilir. Hem kültürün yaratıcısı hem de kültürü yaratan olarak insan, toplum içerisinde kültürleşen aktif bir role sahiptir. Toplumları ve buna bağlı olarak da grupları yönlendiren bir sistemden ibaret olan kültür, belli semboller üzerine kuruludur ve nesilden nesle aktarılma özelliğine sahiptir.

Kültür kavramının etimolojisi incelendiğinde kavramın kökünün Latinceye dayandığı görülmektedir. Kültürü *culturaagri* ve *cultura animi* şeklinde ikiye ayıran Cicero'ya göre nasıl

ki toprak işleniyorsa insanoğlu da işlenebilir ve bu bakımdan kültürün tanımında zaman içerisinde tarımsal faaliyetlerden, insanın manevi olarak gelişimine, eğitimine, yaşam tarzını iyileştirmesine, sanata ve medeniyete doğru bir anlamsal geçişin söz konusu olduğu görülmektedir. Medeni ya da nezaket anlamında kullanılan kültür sözcüğü 18. yüzyılda Avrupa’da bir grubun ahlaki, geleneksel, davranışsal ve maddi açıdan gelişmişliğini gösteren medeniyet sözcüğü ile eş anlamlı kullanılmaya başlanmıştır. Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde iki sözcüğün zıt anlamda kullanıldığı görülmektedir. O zamana değin iyi ve yüksek bir yaşam tarzına sahip olan toplumlar kültürlü, sıradan bir yaşam tarzına sahip olan toplumlar kültürsüz olarak adlandırılırken, Johann Gottfried Herder ile birlikte her bir toplum, topluluk, kabile, ulus, kültürlü olarak görülmeye başlanmıştır. Sadece aralarında yaşam tarzı açısından farklılıklar bulunan bu topluluklar arasında bu bakımdan kültürel farklılıkların bulunulması kaçınılmazdır. Dolayısıyla artık sadece medeni olanlar kültürlü olarak görülmemiş vahşi olarak kabul edilen toplumlar da kültürlü olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Medeniyet ve kültür arasındaki fark işte burada daha net ortaya çıkmaktadır. Kültür gelişmişlik düzeyi göz önüne alınmaksızın her toplum için kullanılırken, medeniyet başta teknik olmak üzere her durumda ilerlemiş olan toplum için kullanılan bir kavram olagelmıştır.

Kültürün medeniyet altında sınıflandırmasına dair görüşlerin yer aldığı ve bu bakımdan medeniyet kavramının ele alındığı ikinci bölümde kavramın tarihçesi, batıdaki ve Türklerdeki algısı üzerinde durulmuştur. Her ne kadar farklı medeniyet tanımlarına bakıldığında, bu tanımların birçoğunun kültür kavramını da içerdiği görülse de Şimşek, eserinde özellikle medeniyet ve kültür kavramı arasındaki farka dikkat çekmektedir. Köken olarak *civis* ve *civitas* sözcükleriyle ilk kullanımına Roma döneminde rastlanan medeniyet kavramı, 17. yüzyılda sanayileşme öncesi dönemde nezaket, kibarlık ve görgü temelinde davranış odaklı bir bağlamda kullanılmıştır. 18. yüzyılda politik, ekonomik ve teknik yaşamı içerisinde barındıran ve Fransızca “civilisation” anlamına gelen medeniyet kavramı, batılılar tarafından içinde bulunulan mevcut durumun geçmişe oranla kat ettiği yolu, gösterdiği gelişimi ifade edebilmek adına kullanılmış ve yukarıda da değinildiği gibi 19. yüzyıla kadar kültür sözcüğü ile uzunca bir süre birbirinin yerine kullanılmıştır. Gerek medeniyet (civilisation) gerek kültür kavramı Fransa’dan diğer Avrupa ülkelerine dağılmıştır.

Raymond Williams’a göre günümüzde özellikle bir devletin teknoloji ve bilim gibi alanlardaki gelişmişlik düzeyini ve toplumun sosyal hayatının ne kadar iyi organize edildiğini ifade etmede kullanılan medeniyet sözcüğüne karşın kültür sözcüğü Edwar B. Taylor’un tanımına göre insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, ahlak, norm, gelenek görenek gibi yetenekleri

ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün anlamına gelmektedir. Medeniyetin özellikle 19. yüzyılda Fransa ve İngiltere gibi batı ülkelerinde büyük bir etkiye sahip olması, batıyı diğer medeniyetlerden ayırmasının yanı sıra batının diğer medeniyetler üzerinde etki göstermesine olanak sağlamıştır. Yazarın medeniyet yerine eserde ısrarla “civilisation” kavramını kullanması iki kavramın da kendi bağlamları içerisinde değerlendirilmesinden ötürüdür.

Kültür aktarımı kuramının eleştirisinin amaçlandığı eserde medeniyet kavramına ve bu kavramın çıkış yeri olarak başta Fransa olmak üzere Almanya ve Türklerdeki algısına oldukça geniş ve detaylı olarak yer verilmiş olması kültür ve medeniyet arasındaki farkı ortaya koymak adına önemlidir. Zira çoğu zaman her iki kavram bu konudaki bilimsel çalışmalarda tanımlanmadan, bağlamları belirtilmeden ele alınmaktadır.

Kültür ve medeniyet sözcüklerinin incelenmesini müteakiben kültür aktarımının detaylı olarak ele alındığı üçüncü bölümde kültür aktarım kuramının yanı sıra kültür aktarım sürecine de yer verilmiştir. Esasen fikirlerin, beşerî ürünlerin, uygulamaların ve kurumların bir sistemden başka bir sisteme aktarılması olarak tanımlanabilecek olan kültür aktarımı vasıtasıyla bir kültürden diğer kültüre geçen öğeler, dinamik bir sürece tabi olmaktadır. Bu bakımdan kültür aktarımı için dinamik bir süreç olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Sürecin dinamikliğinin temelinde ise yaratıcılık yatmaktadır. Çünkü öğelerin aktarımında anlam dönüşümlerinin yaşanması olasıdır. Sürecin dinamikliğindeki yaratıcılık, kaynak kültürün tüm verileri ile alıcı kültüre aktarılmaması, bilakis neyin nasıl aktarılacağına alıcı kültürün karar vermesinde yatar. Kültür aktarımına dair Şimşek'in görüşü şu şekildedir;

“Kültür aktarımı kavramında, aktarılan kültürel öğelerin kaynak ve alıcı kültür bağlamları dikkate alınarak, aktarım sürecinin dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle, kültürel öğelerin kaynak kültür bağlamı içerisinde orijinal halleriyle alıcı kültüre aktarılması şeklinde yorumlanmamalıdır.” (S:76)

Kültür aktarımı, adından anlaşılacağı üzere bir aktarım olması sebebiyle bir süreci içermektedir. Bu süreç en az iki kültürel bağlam arasında gerçekleşen bir aktarım sürecidir. Kültür aktarımı üzerine araştırmaların 1980'li yıllarda Fransa'da başladığını söylemek mümkündür. Özellikle Almanya ve Fransa'da bulunan Germanistler tarafından başlatılan çalışmada, öncelikle Alman ve Fransız toplumları arasında 16-19. yüzyıllar arasında gerçekleşen aktarım süreçleri ve bu süreçler sonucunda ortaya çıkan kültürel değişimlerin ortaya çıkması amaçlanmıştır. Bu çalışma ile birlikte kültür aktarımı kavramının tanımının geliştirilmeye ve Kültür Aktarım Kuramı'nın temellerinin oluşturulmaya başlandığı görülür. İlgili kültür içerisindeki yabancı kültürel öğelerin göz ardı edilmemesi, kültür aktarım kuramının yabancı öğenin kimin vasıtasıyla, hangi şartlar altında, neden, nasıl ve hangi sonuçlarla alıcı kültüre

geçtiğini araştırmasına dayanmasından ötürü dinamik bir süreçte işler. Fakat bu süreçte iki ögenin karşılaştırılması değil, bilakis diğer kültürün ilgili kültürdeki etkisinin incelenmesi esastır ve bu konuya dair Şimşek'in eserinde yer verdiği örnek açıklayıcı bir niteliktedir;

“...Örnek olarak Türkiye'deki üniversite eğitimi ile İngiltere'deki ya da başka bir Avrupa ülkesindeki üniversite eğitiminin karşılaştırılması, aktarım araştırmasının konusu değildir. Aktarım araştırmalarının incelediği şey, Türkiye'deki üniversite eğitiminin şekillenmesinde, başka bir kültürün ne gibi etkisi olduğudur.” (S:80)

Kültür aktarımında unutulmaması gereken şey kaynak ve alıcı kültür bağlarının birbirinden farklı olduğu ve buna istinaden de kaynak kültürden alıcı kültüre aktarılan kültürel öğelerin yeniden üretilip yeniden alımlanacağıdır. Çeviribilimde sadece dili değil, kültürü de aktaran olarak ele alınan çevirmenin (bkz. Reiss/Vermeer: 1984) dışında, eserde kültür aktarım sürecinde bilim adamları, dil bilimciler, akademisyenler, yabancı dil öğretmenleri, sanatçılar, gazeteciler, işçiler vb. birer kültür aktaranı olarak detaylıca işlenmiştir. Kendi kültürlerinde üretici, yaratıcı ve aktif bir rol üstlenen bu aktaranlar iki kültürün kesiştiği noktada bulunmaktadır. Kültür aktarımında aktarım sürecinde yer alan çevirmen, bireysel düzlemde yer alır ve aktarılan kültürel öğelerin erek kültür bağlamına dahil edilmesinde önemli rol oynar.

Kültür aktarımının akabinde eserin dördüncü bölümünü medeniyet aktarımına ayıran Şimşek, bu bölümde özellikle doğu ve batı medeniyetleri arasındaki farklara dikkat çekmektedir. Bu ayrımların ele alınması, beşinci bölümde genç Türkiye Cumhuriyetinde İsmet İnönü döneminde özellikle batıdan yapılan çeviri faaliyetlerinin eleştirisini gerekçelendirmek adına önemlidir. Eserde kültür aktarımının medeniyet içerisinde gerçekleşen bir aktarım olarak işlenmesi, çeviribilimde çevirinin bir kültür aktarımı olarak görülmesi bakış açısının yeniden sorgulanmasına bir anlamda zemin hazırlamaktadır.

“Özakpınar'a göre kültür, ahlak ve inanç bir toplumun sermayesidir ve bunun kaynağının da medeniyet olduğunu ifade eder.” (aktaran Şimşek, 2017, s:119). ... Kültürler arasında çevirinin aracı olduğu ve aktarım rolü oynadığı süreç, kültürel aktarım süreci değil, medeniyet aktarım sürecidir. Çevirinin, kültürel aktarım gerçekleştirmek, bir kültürün sembollerini değiştirmek gibi bir misyonu söz konusu değildir. Çevirinin aktarım misyonu, kültürel temas ve medeniyet aktarımıyla özetlenebilir.” (S:129)

Daha ziyade bireyin manevi yönünü ortaya çıkaran kültür, Şimşek'e göre bir toplumun sosyal hayatı olarak tanımlanabilen medeniyet çatısı altında ele alınmalıdır ve onun bu görüşüne istinaden medeniyet aktarımında aktarılanın, diğer bir medeniyete ait olan kültürel öğeler olduklarını söylemek mümkündür. Fakat çeviribilimde medeniyetler tarafından yoğrulan kültürün aktarımından ziyade, kültürlerin karşılaşmasından, diğer bir anlamda etkileşiminden söz edilmektedir. Her ikisi de kendi sembol dünyasında kendi içinde kapalı sistemler olan

kültürlerin, yani bir sistemin diğer bir sisteme aktarılmasının ancak aktarılan sistemde bir eksikliğin ya da sistemin işlememesi söz konusu olduğunda mümkün olduğunu belirten Şimşek, her kültürün sistem olarak kendi içerisinde bir bütün ve eksiksiz olduğu görüşündedir. Bu bakımdan eksikliği hissedilenin ise kültür değil, medeniyet olduğu söylenebilir. Verilen bilgilere istinaden, medeniyet eksikliği bir kültür eksikliği olarak düşünüldüğünde, çeviride aktarılanın medeniyet değil aslında kültür olduğu söylenebilir.

Bir kültür, kendisinden medeniyet olarak önde olan bir kültürden, medeniyete ait kültürel öğeleri alabilmek adına çeviriye ihtiyaç duyabilir. J. Hans Vermeer'in Skopos Kuramında (1984) belirttiği gibi çeviri salt dilsel bir aktarım değil, aynı zamanda bir kültür aktarımı olduğu görüşüyle beraber çeviribilimin kuramsal alanında başlayan değişim, özellikle Alman ekolünde kendini göstermeye başlamıştır. Vermeer'in yanı sıra, K. Reiss, J. Holz-Maentzger, C. Nord gibi Alman çeviribilimcilerin de bu görüşe sahip olduğu bilinmektedir. Çeviribilimde kültür odaklı gerçekleşen yaklaşımlarla beraber gerçekleşen gelişmeler, çevirinin salt dilsel bir aktarım olduğu görüşünün terkedilerek, çevirinin aynı zamanda kültürel bir aktarım olduğu görüşüne sahip olunmasına ve kültür odaklı çeviri kuramlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Farklı kültürlerin birbirleriyle olan temasının medeniyetin gelişimine katkıda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Medeniyetlerin gelişmesine katkı sağlayan kültürel öğelerin diğer bir kültüre aktarılması özellikle çeviri aracılığı ile gerçekleşir. Bu kültürel öğeler alıcı kültüre çoğu zaman oldukları gibi alınmazken (özellikle doğu-batı medeniyetinde), teknik sayılabilecek öğelerin diğer bir kültüre alınması dolaysız gerçekleşmektedir.

Eserin en can alıcı bölümü ise kültür ve medeniyet aktarımı olarak çevirinin ele alındığı ve özellikle batılılaşma döneminde Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde çevirinin rolünü ve bu dönemlerde yürütülen çeviri faaliyetlerinin değerlendirildiği son bölüm olan beşinci bölümdür. Bu bölümde Şimşek'in özellikle İnönü döneminde yapılan çeviri faaliyetlerine yönelik dile getirdiği olumsuz eleştiriler dikkat çekmektedir. Eserin odaklandığı nokta çevirinin bir kültür aktarımı değil bir medeniyet aktarımı olduğu ve Cumhuriyet dönemi çeviri faaliyetlerinin batı medeniyetini aktarma gayreti içerisinde olması sebebiyle bu faaliyetlerde yaratıcı bir aktarımın gerçekleşmediği yönündedir. Türk çeviri tarihine bakıldığında çeviri faaliyetinin yoğun olarak 19. yüzyılda özellikle batıdan yapıldığı bilinmektedir. Batı ülkelerinin modernleşmesi, bilim ve teknikte ilerlemesi, çeviri faaliyetlerinin batı medeniyetinden yapılmasının en önemli nedenlerindedir. Fakat Şimşek batı medeniyetine ait kültürel öğelerin aktarılmasını halkın başka bir yöne itilmesi olarak değerlendirmiştir ve hatta halkın kendi kültürüyle uzlaşmayan ve kaynaşmayan bir yabancılaşma içinde olmaya devam ettirildiği görüşündedir. Keza aynı şekilde

Cumhuriyet döneminde özellikle 1940'lı yıllarda yapılan çeviri faaliyetlerinin bir batılılaşma politikası güttüğünü ve batı kültür ve medeniyetini olduğu gibi almayı benimseyen bir çeviri anlayışına sahip olduğunu belirtmektedir. Oysa ki bu dönemde yapılan çeviri faaliyetlerinin amacı 1928'de Latin alfabesine geçilmesiyle birlikte yazılı metinlerin çevirisine ağırlık vererek, bir ulusu bir araya getirmede en önemli faktör olan dil faktöründe buluşmak ve o dilde düşünüp yazmak için bir altyapı oluşturmaktır. Tüm bu gayretler bir anlamda evrensel kültüre ortak olma amacıyla yapılmıştır².

Tacettin Kayaoğlu'nun *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri* adlı eserinde, özellikle İnönü döneminde Yunan ve Latin klasiklerinin çevirilerine öncelik verilmesindeki amacı, halkın İslami muhteva taşıyan Türk kültüründen uzaklaştırılarak Greko-Latin temeline dayalı yeni bir kültürün meydana getirilmesi olarak değerlendirmesi, Şimşek tarafından haklı görülmektedir. Çünkü Şimşek'e göre o dönemde gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri ile aktarılan kültürel öğeler vasıtasıyla Türk kültürüne ve Türk insanına yabancı kimlik giydirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de çeviribilimin öncülerinden olan Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın 2005 yılında yayımladığı *Kapılar, Çeviri Tarihine Yaklaşımlar* adlı eserinde belirttiği gibi, Türk kültür ve edebiyatını zenginleştirmek amacıyla Tercüme Bürosunun yoğun olarak batıdan çeviriler yapmasındaki temel amaç, batının ideolojik temelini oluşturan hümanizm bilincini oluşturmaktır. Bu amaçla Tercüme Bürosunun ilk yıllarında özellikle Yunanca ve Latince eserlerin çevrilmesine öncelik verilmiştir. Ayrıca, sayısı batıdan yapılan çevirilere oranla az olmakla beraber Tercüme Bürosu döneminde sadece batı medeniyetinden değil, Çin Medeniyeti, Hint Medeniyeti, İskandinav Medeniyeti gibi farklı medeniyetlerden de çeviriler yapılmış olmasının altını çizmek gerekir. Öte yandan Mevlana'nın Mesnevi'si ilk kez bu dönemde Türkçeye çevrilmiştir. Yine Şark-İslam Klasikleri dizisinden üçü Mevlâna'ya ait olmak üzere 14 Arapça ve Farsça yapıt yine Hasan Ali Yücel dönemindeki Tercüme Bürosu aracılığıyla çevrilerek yayımlanmıştır³.

Eserde çeviri-kültür ve medeniyet arasındaki ilişki derinlemesine işlenmiş olmakla beraber Tanzimat ve Cumhuriyet döneminde yapılan çeviri faaliyetlerine yönelik yer yer olumsuz eleştiriler bulunmakta ve özellikle Cumhuriyetle birlikte laik bir toplum düzenine geçilmesi üzerine, bu durumla dinin toplum hayatından kaldırılması ve oluşacak boşluğun batıdan yapılan çevirilerle doldurulmaya çalışıldığı öne sürülmektedir. 1940'lı yıllarda Hasan Ali Yücel önderliğinde gerçekleşen çeviri faaliyetlerini bir ideolojinin temsili olarak değerlendiren

² “Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları” adlı eserinde Mine Yazıcı, eserinin 59 ve 60. sayfalarında konu ile ilgili görüşlerine yer vermektedir.

³ Konu ile ilgili geniş bilgi için Şehnaz Tahir Gürçağlar'ın “*Kapılar, Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*” eserine bakılabilir.

Şimşek, batıya ait kültürel öğelerin aktarılmasını kültür yozlaşmasına yol açacak bir etken olarak görmekte ve bu bakımdan o dönemde yapılan çevirileri kutuplaştırıcı bir faaliyet olarak yorumlamaktadır. Hatta Şimşek bu çeviri faaliyetlerinin bir kültür aktarımı olmadığı, bilakis bir kültür taklidi olduğu görüşündedir ve eserinde bunu şu şekilde dile getirmektedir;

“...Oysa Hasan Ali Yücel dönemi bir uzlaştırma dönemi değil, bir kutuplaştırma dönemi, bir ideolojik baskı dönemidir. Medeniyet ve kültürün sentezlenmesi yerine, yapay kültür, yapay dil, yapay hukuk üzerine kurulmuş bir çeviri tarihi serüveni olarak algılanabilir.” (S:152).

Esasında Hasan Ali Yücel döneminde gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri batıda aydınlanma döneminin yaşanmasında büyük rol oynayan yazarların eserlerinin çevirisidir. Bu çeviriler aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti de sosyal ve kültürel anlamda aydınlanma dönemini yaşama gayretindedir. Şimşek'in iddiasının aksine, bu çevirilerin yanı sıra yine Hasan Ali Yücel önderliğinde gerçekleştirilen birçok faaliyet, halkın kültürel reformlarla tanışmasına ve genç Cumhuriyetin modernleşme yönünde önemli adımlar atmasına öncülük etmiştir⁴. Genel bir ifade ile o dönemde toplumun aydınlanma sürecinde ilerlemesine katkı sağladığı düşünülen çeviri faaliyetleri, Şimşek'in iddia ettiği gibi yapay bir kültür ve dil oluşturma gayreti olmaktan ziyade, Türkçenin zenginleştirilmesinde belirleyici bir araç ve yeniden doğuş hareketinin başlangıcıdır⁵.

Özellikle genç Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen çeviri faaliyetlerine yönelik getirilen olumsuz eleştirilere rağmen Şimşek kültür, medeniyet ve kültürel aktarım kavramlarını oldukça derinlemesine işlemiş, çok sayıda kaynaktan yararlanmış ve çapraz sorularla kavramları farklı görüşler altında ele almıştır. Eserde, İnönü döneminde batıdan yapılan çevirilerde halkın kültürünün, dilinin ve geleneğinin dikkate alınmadığı, doğu ve batı kültürü arasındaki kültürel farktan ötürü batıdan yapılan çevirilerin yerini bulmadığı ve dolayısıyla yapılan çevirilerin yaratım düzeyine ulaşamadığı ve bunun nedeninin de uygulanan çeviri yönteminden kaynaklandığına dair yer alan görüşler, yazarın Hasan Ali Yücel'in Tercüme Dergisi'nin önsözünde *Medeniyetin bir bütün olarak algılanması* görüşünü dikkate almadan dile getirdiği görüşler olduğunu göstermektedir.

Çevirinin bir anlamda, bir ülkeye ait olan kültürel öğelerin aktarımı olduğu göz önüne alındığında, bu öğelerin aktarım sonucunda erek dil ve kültürde, kaynak kültürde sahip olduğu aynı özelliklere veya aynı etkiye sahip olması beklenmediği bilinmektedir. Hasan Ali Yücel

⁴ Cem Odacıoğlu, Şaban Köktürk ve Nazan Müge Uysal tarafından kaleme alınan “1940 Türkiye'sinde Çeviri, Eğitim ve Kültür Alanında Kurumsallaşmanın Gerekliliği: Çeviribilimde Kurumsallaşmanın Konumu Üzerine Bir Model Kitap Önerisi” adlı çalışma modernleşme yolunda Hasan Ali Yücel döneminde gerçekleştirilen faaliyetlere ışık tutmaktadır.

⁵ Bkz. Faruk Yücel “Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Çevirinin Rolü”. Yücel'in de çalışmasında ifade ettiği gibi bu dönemde gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri aydınlanma sürecinin vazgeçilmez bir parçasıdır.

önderliğinde gerçekleşen çeviri faaliyetlerinde, çeviri bilinci ulusal kültürü biçimlendirmek olmakla beraber, bu dönemde yapılan çevirileri Şimşek, bir ideolojik dayatma ve batı kültürünün aynı şekilde aktarılma çabası olarak değerlendirmektedir. Batı kültürüne ait olan fakat Türk kültürüne uymayan yanların da çeviri yoluyla aktarma yoluna gidildiği, bunun sonucunda da kültürel çatışmaların yaşandığını dile getirmektedir. Hâlbuki Hasan Ali Yücel döneminde gerçekleştirilen çeviri faaliyetlerinin temelinde batıyı anlamak için öncelikle batının o günkü seviyesine ulaşmada geçirdiği evreleri incelemek, köklerine inmek ve böylece geçmişimize bakarak Türk düşüncesini ve medeniyetini ileriye götürmek ve batı kaynaklarını anlamak amacıyla yapılacak çeviriler aracılığıyla bir kültürün, ulusal dilin, kısacası ulusal bilincin oluşturulmasına hizmet etmek söz konusudur.

Çeviribilim içerisinde önemli bir yer tutan ve akademik çalışmalara fazlasıyla konu olan kültür ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, çalışmaların temelde kültür kavramına yönelik derin bir araştırmadan yoksun olduğu söylenebilir. Çeviri ve kültür ile ilgili yapılan çalışmalarda kültür ve medeniyet üzerine verilecek bilgilerdeki boşluğun bu eser ile doldurulabileceği muhakkaktır. Özellikle kültür kavramında ihtiyaç duyulan boşluğu kapatabilecek nitelikte yoğun bir araştırma ve bilgi sonucu ortaya çıkan eser, kültür ve medeniyet kavramlarını derinlemesine ve çok farklı bakış açıları temelinde incelemesinden ötürü çeviride kültür ögesini ele alan diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Yazarın özellikle kültür ve medeniyeti tarihsel bakımdan ince ince ele alıp dokuması, çeviride kültür aktarımı kuramının altyapısının oluşmasına katkı sağlar niteliktedir. Eser her ne kadar Tanzimat ve özellikle İsmet İnönü döneminde Hasan Ali Yücel önderliğinde gerçekleştirilen çeviri faaliyetlerine olumsuz bir eleştiri getiriyor olsa da eserin çeviride kültür aktarımının kuramsal altyapısının oluşmasına katkı sağlayabilecek derin bir inceleme, araştırma ve düşüncenin ürünü olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Eserde medeniyet ve kültür aktarımının tekrardan ele alınması ve çevirinin bir kültür aktarımı olmasının yanı sıra bir medeniyet aktarımı olması iddiasının kabulü göz önüne alındığında, Cumhuriyet dönemi çeviri faaliyetlerinin ve bu çevirilerde uygulanan çeviri yöntemlerinin yeniden ele alınıp değerlendirilmesine dair bir gereklilik ortaya çıkmaktadır. Çevirinin bir kültür aktarımından ziyade bir medeniyet aktarımı olduğu savının kabulü, bir anlamda çeviride 1980’li yıllarda yaşanan kültürel kırılma içerisinde gerçekleşmesi muhtemel olan, medeniyet çatısı altında, yeni bir kültürel kırılmanın yaşanmasına zemin hazırlayıp hazırlamayacağı yapılacak olan akademik çalışmalarda kendini gösterecektir.

Sözü Geçen Eser

Şimşek, Fatih (2017), *Kültür Aktarımı Kuramının Eleştirisi, Türkiye'nin Medenileşme Sürecinde Çevirinin Rolü*, Birinci Basım, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.